

BİR MEZARTAŞINDA SAKLI TARİH

Zekai Erdal¹

¹ Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, zekaierdal@artuklu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:
12.08.2017

Kabul Tarihi/Accepted:
25.12.2017

Yayın Tarihi/Published:
27.12.2017

ÖZ

Mezar taşları boyut olarak küçük olsalar da, üzerindeki yazılar nedeniye birçok yapı ile yarışacak kadar önemli eserlerdendir. İçinde yatan kişinin kim olduğunu, statüsünü, ölüm sebebini, ölüm tarihini, sade yada süslü cümlelerle anlatan mezar taşları, kişinin dünyadaki konumuna göre de ihtişamlı ve görkemli olabilmektedir. Siirt İli, Baykan İlçesi'ne bağlı Derzin (Adakale) Köyü'ne hakim bir tepe üzerinde, kale, medrese, cami, türbeler ve onlarca mezar taşı bulunmaktadır. Bu eserlerin hepsi Osmanlı Devleti zamanında yurtluk-ocaklık sistemine göre bölgede varlık gösteren Zırki Beyliğine aittir. Ancak bu eserler arasında bir mezar taşı vardır ki, üzerindeki bilgiler ile bölgedeki Şerefhanî etkisinin Zırkiler üzerindeki egemenliğini göstermektedir. Siirt bölgesindeki Bitlis-Zırki iktidar mücadelesinin somut bir örneği olan araştırmaya konu mezar taşı Muhammed Halef Bey'e aittir. Muhammed Halef Bey'in kim olduğu ve iktidar mücadelesi, hem mezar taşıdaki bilgiler, hem de arşivdeki belgeler ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Derzin, Zırki, Şerefhan, Mezar taşı.

The History Hidden In a Headstone

ABSTRACT

Although headstones are small sized, they are as significant as other monuments because of the scripts written on the former. The headstones telling who the buried person is, his/her status, cause of death, date of death in simple or embellished sentences can be gorgeous and magnificent depending on the dead person's status in the life. There are a castle, madrassah, mosque, tombs, and a lot of headstones on a hill over Derzin (Adakale) village in Baykan county of Siirt city. All these monuments belong to Zırki Beylik which was present in that region within the framework of yurtluk-ocaklık system (the hereditary rule of lands) during the Ottoman era. Furthermore, among those monuments, there is a headstone on which the information reveals the impact of Şeref Hanî's domination on Zırki Beylik. The headstone at stake which is a tangible evidence of the power struggle of Bitlis-Zırki in Siirt region belongs to Muhammed Halef Bey. The information about Muhammed Halef Bey and his struggle for power were presented by both the information on his headstone and the documents in the archive.

Keywords: Derzin, Zırki, Şerefhan, Headstone.

GİRİŞ

Prof. Dr. Ali BORAN başkanlığında 2000-2006 yılları arasında gerçekleştirilen Siirt ili ve ilçelerini kapsayan yüzey araştırmasını yapan ekibin bir üyesi olarak, araştırmaya konu olan mezar taşını 2000 ve 2001 yıllarında yerinde görüp, inceleme imkânı buldum.

İncelemeye konu olan şahide ise Derzin beylerinden Muhammed Halef Bey'e ait olup kalenin kuzeydoğusunda ki, kısmen sağlam bir türbe içinde yer almaktadır. Türbe Zırki beyleri için inşa edilmiş olmasına karşın, Bitlis Şerefhani ailesine mensup bir Rojki olan Muhammed Halef Bey ile oğlunun kabirlerinin burada olması da oldukça ilginç bir durumdur. Bu çalışma ile Derzin merkezli Zırki Beyliği'nin kalbinde, Bitlis merkezli bir Şerefhani'nin egemenlik mücadelesi ile bunun başarılı sonucu ortaya konulacaktır.

Bu şahide günümüzde Siirt ili Baykan İlçesi sınırları içinde kalan Adakale Köyü'ndedir. Eski ismi Derzin olan Adakale Köyü, yöredeki Osmanlı dönemi önemli yurtluk/ocaklık Ekrad beyliklerinden birisi olan Derzin/Zırki/Zeriki/Zerraki Beyliğinin de başkentidir.

Zırkiler Şam'dan Mardin'e oradan da Tercil-Atak yöresine yerleşen ve Hz. Peygamber'in soyundan geldiği iddia edilen Şeyh Hasan Zerraki'nin soyundan gelmektedirler. Şerefname'ye göre Tercil, Atak, Derzin ve Gırdıkan'da olmak üzere dört tane Zırki Beyliği kurulmuştu.

Derzin ve Gırdıkan Beylikleri ise Siirt ili Baykan ilçesi sınırları içinde yer almaktadırlar. Derzin Beyliği diğerine göre Osmanlı tarihinde daha baskın bir rol oynamıştır. Beylik kuzeyden Bitlis, batıdan Hazzo, güneyden Gırdıkan, doğudan ise Şirvan/Şirvi Beylikleriyle komşudur.

Beyliğin merkezi olan Derzin Kalesi, Adakale Köyü'nün kuzeybatısındaki 1330 m.'lik tepe üzerindedir. Kale'nin etrafında cami, medrese, türbe, sarnıç ve iki tane mezarlık yer almaktadır.

Şahide sanat tarihi metodolojisine göre tanımlandıktan sonra Muhammed Halef Bey'in Zırki Beyliği ve başkenti olan Derzin Kalesi'ndeki varlığı Osmanlı arşiv belgeleriyle irdelenecektir. Makalenin ilk bölümde Zırki Beylerine ait bir türbede yer alan hem Zırki, hem de Rojki Muhammed Halef Bey'in mezarları hakkında bilgi verilecektir. II. kısımda ise türbede medfun ve Bitlis kökenli Muhammed Halef Bey'in egemenlik mücadelesi ve bunun neticesinde Derzin Beyliği'nin yönetimini nasıl ele geçirdiği açıklanacaktır. Hem şahidenin okunmuş metni, hemde tanımlamalar noktasında Prof. Dr. Ali Boran tarafından hazırlanan "*Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri*" isimli eserinden istifade edilmiştir (Boran, 2009: 70-84).

DERZİN KALESİ I. TÜRBE:

Türbe Kalenin kuzeydoğusu eteğinde yer almaktadır. Yapı üzerinde kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığını gösteren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. İçindeki en eski kabir 1103/1691-92 tarihlidir. Türbe de muhtemelen bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Türbe mevcut şekli ile 8.00X6.00 m ölçülerinde olup dikdörtgen bir plana sahiptir. Kıрма ve moloz taş malzemeye inşa edilen türbenin güneyi yıkılmıştır. Üzeri de kuzey-güney yönünde uzanan bir beşik tonoz ile örtülüdür. İç mekâna kuzeydoğudaki kapıdan girilmektedir. İç mekânda dört adet kabir bulunmaktadır (Boran-Tüfekçioğlu, Erdal, 2001: 23; Boran, 2007: 32-38; a.y., 2009: 70-84) (Fot. 1-2).

a- Haydar Bey b.Hamza Bey'in Kabri:

Mezar baş ve ayak şahideli kabirlerdendir. Üzeri üç parça halindeki bir kapak taşı ile örtülmüştür. Şahideler dikdörtgen formda olup sivri kemer şeklindeki bir tepelikle bitmektedir. Şahidelerin her iki yüzünde yazı ve bitkisel motifler bulunmaktadır (Fot. 2).

Baş şahidesinin iç yüzündeki yazılar Farsça iken, dış yüzündeki ifadeler ise Arapçadır. Kitabeler celif ta'lik hat ile yazılmıştır. Ayak taşının her iki yüzündeki kitabeler ise celif sülüs hat ile Arapça olarak yazılmıştır.

Ayak şahidesinin dış yüzünün dördüncü satırında “Haydar Bey b. Hamza Bey” ve “1103” ifadeleri yer almaktadır.

b- Hamza Bey b. Muhammed Halef Bey'in Kabri:

2.18X0.52 m ebatlarındaki mezar baş ve ayak şahideli kabirlerdendir. Üzeri bir kapak taşı ile örtülmüştür. Şahideler dikdörtgen formda olup sivri kemer şeklindeki bir tepelikle bitmektedir. Şahidelerin iç yüzlerinde kabartma tekniğinde celî sülüs hatlı Arapça kitabeler yer almaktadır. Dış yüzleri ise zengin bitkisel bezemelere sahiptir (Fot. 2).

Kitabelere göre kabir 12 Cemaziyelahir 1124/17 Temmuz 1712 tarihinde vefat eden Muhammed Halef Bey'in oğlu Hamza Bey'e aittir.

Hamza Bey, babası nedeniyle Bitlis Şerefhan ailesine mensuptur. Rojki aşiretine mensuptur.

c- Hüsrev Bey'in Kabri:

Türbenin güneyindedir. Bu kısmın yıkık olması nedeniyle baş taşı mevcut değildir. Ancak mezar türbedeki diğer kabirler gibi baş ve ayak şahideli olup kapak taşlı mezarlardandır (Fot. 2).

Ayak taşı dikdörtgen formda olup sivri kemerli bir tepeliğe sahiptir. dış yüzünde zengin bitkisel süslemeler vardır. İç yüzü celî sülüs hatlı Arapça altı satırlık kitabe kabartma tekniğinde yazılmıştır. Kitabeye göre Hüsrev Bey 9 Cemaziyelahir 1124/14 Temmuz 1712 tarihinde vefat etmiştir.

d- Muhammed Halef Bey'in Kabri:

Baş ve ayak şahideli olup kapak taşlı mezarlardandır. Kapak taşında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Şahideler kapak taşının kısa kenarlarındaki oyuklara yerleştirilmiştir. Dikdörtgen gövdeli şahideler sivri kemer alınlıklı bir tepelikle sonlanmaktadır. Alınlık kısımları gövdeden 2 cm. öne taşını yapmaktadır. Bu özellik Ahlat ve Bitlis'teki mezar taşlarında da görülmektedir (Fot. 2).

Şahidelerin iç yüzlerinde yazılar ve bitkisel motifler yer alırken, dış yüzlerinde tamamen bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Baş Şahide İç Yüzü: Yedi satırlık Arapça kitabe kabartma tekniğinde olup celî sülüs hatlıdır. Sivri kemer şeklindeki alınlıkta bitkisel motiflerin ortasında “يا رحمن” ifadesi okunmaktadır. Satırlar arasında cetveller olup harfler arasındaki boşluklar penç ve lale motifleri yerleştirilmiştir (Fot. 3-4-5).

- ۱- يا رحمن
- ۲- هذا مرقد امير العادل سلاله ضياء الدين
- ۳- خان معدن الخير و الاحسان منبع الفضل
- ۴- و الامتنان المرحوم المغفور المحتاج الى
- ۵- رحمة الله تعالى محمد خلف بك توفي في شهر
- ۶- جمادى الاولى سنة اثنين و اربعين و مايه بعد الالف
- ۷- سنة ۱۱۴۲

- 1- Yâ Rahmân
- 2- Hâzâ merkadü emîri'l-âdil sülâleti Ziyâeddîn
- 3- Hân ma'deni'l-hayr ve'l-ihsân menbai'l-fadl
- 4- ve'l-imtinân el-merhûm el-mağfûr el-muhtâc ilâ
- 5- rahmeti'llâhi Teâlâ Muhammed Halef Bey tüvüffiye fi şehri
- 6- Cemâzi'l-ûlâ seneti isneyn ve erbaîn ve mâyeh ba'de'l-elf
- 7- Sene 1142

Anlamı: Ey Bağışlayıcı! Bu kabir, Ziyaeddin Han sülalesinden adaletli emir, hayır ve iyiliklerin kaynağı, fazilet sahibi, merhum ve Allah'ın bağışlamasına muhtaç, Şeref Han oğlu Muhammed Halef Bey'indir. O, 1142 hicri senesinin cemaziyelevvel ayında vefat etmiştir.

Ayak Şahidesi İç Yüzü: Ayak şahidesiyle benzer formdadır. Yedi satırlık kitabe kabartma tekniğinde olup celi sülüs hat ile Türkçe olarak yazılmıştır. sivri kemer şeklindeki alınlığın ortasında “يا رحيم” ifadesi okunmaktadır. Etrafında bitkisel motifler görülmektedir. Satırlar arasında cetveller olup bazı kelimelerin etrafında bitkisel motifler yerleştirilmiştir (Fot. 6-7-8).

۱- يا رحيم
 ۲- خلف بك كان لطف و جود و احسان
 ۳- امير درزني.....
 ۴- ندای ارجعی کوش ایندی فی الحال
 ۵- پیام و ادخلی یه کیتدی اول آن
 ۶- دعالر ایده لیم کیم اوله تاریخ
 ۷- الها رحمتکله ایله شادان

- 1- Yâ Râhîm
- 2- Halef Bey kâne lutf ve cûd vr ihsân
- 3- Emîru Derzinî
- 4- Nidâ-yı İrcîî gûş itdi fi'l-hâl
- 5- Peyâm ve Üdhulî'ye gitdi ol ân
- 6- Duâlar îdelim kim ola târîh
- 7- İlâhâ rahmetinle eyle şâdân

1729 yılında vefat eden Muhammed Halef Bey aslında Zırki değildir. Bitlis merkezli Rojki aşiretine mensuptur. Şerefhan ailesine mensup olup dönemin Bitlis Hakimi Muhammed Said Han'ın kardeşidir.

Derzin merkezli yurtluk-ocaklık Zırki Beyliği'nin başına aileye mensup kişiler geçerken, dönemin Van Beylerbeyinin de desteğini alan Muhammed Halef Bey'in, uzun bir mücadelenin sonunda Zırki sancağına nasıl egemen olduğu ise dönemin Osmanlı arşivlerine göre aşağıdaki bölümde izah edilecektir.

I- ZIRKI-ROJKİ MÜCADELESİ

Cihanşah Bey ez-Zırki –Muhammed Halef Bey er-Rojki olayı:

1698 yılında Zırki/Zeriki/ Zirkan Hakimi Haydar Bey'in vefatı üzerine, aynı yıl Van Valisi Vezir Ali Paşa'nın arzı ile Cihanşah Bey Zirkan Hakimi olur (BOA, A.DVN.MHM.d.110, Hüküm no: 301;Seçkin, 2005:223).

İbrahim Bey ise, Zeriki ve Karkar Sancaklarının beylik ocaklığı olması nedeniyle, beyliğin babadan oğula geçmesi gerekirken, Cihanşah'ın çeşitli hilelere başvurarak ve hakkında düzenlediği mesnedsiz mazharlarla başkente şikayet ederek; beyliğin ocaklık olması sebebiyle kendisine kayıtlı her iki sancağı, Cihanşah'ın kendi adına defterlere tescil ettirdiği şeklinde Sultan II. Mustafa'ya 1114/1703 tarihli bir arz gönderir (BOA, İE.TCT. 10.1222; Demir, 2012: 314-315).

Alınan bu arz üzerine tevcih defterleri kontrol edilir, Karkar ve Zeriki Sancaklarının Ramazan 1113/Ocak 1702 tarihinde ocaklık olarak Cihanşah Bey'e tevcih edildiği anlaşılır (BOA, İE.TCT. 10.1222). Bu durum Divan-ı Hümayun'a arz edilerek müzakeresinin yapılmasının sonucunda her iki

livanın ocaklık olarak yeniden İbrahim Bey'e verilmesi için Van Eyalet valisini yazı gönderilir (BOA, İE.TCT. 10.1222; Demir, 2012: 315) (Fot. 9).

Bu durum üzerine Van Valisi, Cihanşah'a mezkur livaların İbrahim Bey'e vermesi gerektiğini, aksi takdirde askeri güç kullanılacağına dair haber gönderir (BOA, AE.SAMD.III.110.10819). Ancak bu durumu kabullenmeyen Cihanşah sorunlu da olsa 1121/1709 yılına kadar bölgedeki hakimiyetini sürdürür (BOA, AE.SAMD.III.110.10819; Demir, 2012: 315) (Fot. 10).

Zeriki ve Karkar Sancaklarının Cihanşah Bey'e tevcih edilmesini kabullenmeyen Bitlis Emiri Said Han, kardeşi Muhammed Halef Bey'e Zeriki/Zirki ülkesini zapettirir. (BOA, A.DVN.MHM.d.110, Hüküm no: 1362; Seçkin, 2005: 223). Halef Bey'in, Zeriki ülkesindeki birçok köyü yakıp yıkması, halkını hapsedmesi ve Derzin Kalesi'ndeki bir çok kişiyi de haksız yere öldürmesi üzerine durum İstanbul'a iletilir. Başkentte yapılan araştırmalar sonucunda Zeriki Ülkesi'nin ocaklık olarak Cihanşah Bey üzerinde kayıtlı olduğu anlaşılmış ve yapılan haksızlıkların giderilmesinden sonra Zeriki Beyliğinin mutlaka Cihanşah Bey'e zap ettirilmesi emredilmiştir (BOA, A.DVN.MHM.d.110, Hüküm no: 1362).

Diyarbakır Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya yazılan 1116/1704 tarihli bir hükümde Zirkan ve Karkar Sancaklarının Cihanşah Bey'in elinden alınarak Bitlis Emiri Muhammed Said Han'ın kardeşi Muhammed Halef Bey'e tevdi edildiği anlaşılmaktadır (BOA, A.DVN.MHM.d.114-1, Hüküm no: 1618). Bu tevcihatı kabul etmeyerek Padişahın hükmünü tanımayan Cihanşah Bey, Muhammed Halef Bey'e karşı koyarak Zirkan ve Karkar Sancaklarını vermek istememiştir. Bunun üzerin Cihanşah Bey'in hakkından gelmesi için Van Beylerbeyi Ahmed Paşa ile Diyarbakır Beylerbeyi Yusuf Paşa görevlendirilmiştir (BOA, A.DVN.MHM.d.114-1, Hüküm no: 1618; Seçkin,2005: 223).

Cihanşah Bey, dört yıl süren bir mücadeleden sonra Sultan III. Ahmed'in 1120/1708 tarihli fermanı ile Zirki ve Karkar Sancakları'nın emaretini geri almıştır (BOA, AE.SAMD.III. 10700).

1121/1709 tarihinde Sultan III. Ahmed'in bu kararına Bitlis Hakimi Said Han ile kardeşi Muhammed Halef Bey karşı çıkmışlardır. Zira Zeriki (Derzin) Kalesi öncesinde padişah tarafından Bitlis Hakimi Said Han'ın kardeşi Muhammed Halef Bey'e verilmişti. Cihanşah'ın Sultanın emrine uymayarak Derzin Kalesi'ni Muhammed Halef Bey'e vermemesi, yine Sultanın emri olmasına rağmen Cihanşah Bey'in Van Kalesi'nin tamirine ve Şirvan seferine katılmaması üzerine, Muhammed Halef Bey Derzin Kalesi'ni almak için Van Eyalet Valisi Osman Paşa'ya başvurmuştur (BOA, AE.SAMD.III.110.10819).

Zirki Sancağı'nın Cihanşah Bey'den alınıp, Bitlis Emiri Muhammed Said Han'ın kardeşi Muhammed Halef Bey'e verilmesinin gerçek sebebi ise Şirvan Kalesi'ni zapt etmekle görevli Van Eyalet Valisi Osman Paşa'nın, Van Kalesi'nden getirttiği bal-timur topunu ilkbaharda Van Kalesi'ne geri getirilmesi karşılığında Zeriki (Derzin) Kalesi Cihanşah Bey'den alınıp Muhammed Halef Bey'e verilmesidir (BOA, AE.SAMD.III.110.10819).

Osman Paşa, Derzin Kalesi'ni almak üzere Muhammed Halef Beyi görevlendirmiştir. Bu emir üzerine Muhammed Halef Bey Bitlis'ten hareket ederek Derzin Kalesi'ni 2 ay süreyle kuşatma altına aldı. Kaleyi savunamayacağını anlayan Cihanşah Bey kaleden ayrılmak zorunda kaldı. Derzin Kalesi'ni ele geçiren Muhammed Halef Bey, Zirki Sancağı'na da egemen oldu (BOA, AE.SAMD.III.110.10819).

Muhammed Halef Bey 1121/1709 yılında ancak Derzin Kalesi'ni ele geçirmiş ve bu şekilde de tüm Zirki Sancağı'nın yönetici olabilmıştır.

Zırki Sancağı'nı ele geçirdikten sonra Muhammed Halef Bey, Van Kalesi'nin tamiri için Van'a gitti. Bu durum üzerine de Osmanlı Devleti, Muhammed Halef Bey'in emaretini onayladı (BOA, A.DVN.MHM.d.116, Hüküm no: 449).

Muhammed Halef er-Rojki, Zırki Sancağı'nın başkenti olan Derzin Kalesi'ne yerleştikten sonra sancaktaki egemenliğini iyice pekiştirmiştir. 1723 yılında Sultan III. Ahmed döneminde yeniden başlayan Osmanlı-İran savaşlarına katılmıştır. 1725 yılında Şirvan Kalesi'nin ele geçirilmesinde büyük rol oynayan balyemez toplarını, Van Kalesi'nden Şirvan'a, Şirvan'dan Van Kalesi'ne başarıyla nakledilmesinde görev aldı (Seçkin, 2005: 224).

SONUÇ

Tarih, sanat tarihi, arkeoloji ve antropoloji bilim dalları birbirleri ile girift bir ilişki içinde olmak zorundadırlar. Zira sayılan bu bilim dalları sayesinde gün yüzüne çıkarılan belgeler ile tarihe yeni kayıtlar düşülmekte, ya da yanlış/eksik olan veriler düzeltilmektedir. İncelemeye konu olan eser sadece bir kabir olmasına karşın, içinde yatan kişinin kimliği ve sıfatlarını açıklayan şahideleri ile, tarih ve arşiv biliminin de katkılarıyla daha rahat anlaşılır ve anlatılabilir bir hale gelmiş oldu.

Derzin merkezli Zırkiler ile Bitlis merkezli Şerefhaniler arasındaki hakimiyet mücadelesi, Zırki tarihindeki en önemli kırılma noktalarındandır. Rojki Aşiretine mensup Şerefhaniler'den Muhammed Said Han, Derzin merkezli Zırki Beyliği'ne kardeşi Muhammed Halef Bey vasıtasıyla müdahil olmuştur. Van Beylerbeyi'nin desteğini alarak Zırki Cihanşah Bey'in beyliği kabul edilmemiştir. Olayın bahanesi ise Cihanşah Bey'in Van Kalesi'nin tamiri ile İran'a yapılan sefere katılmaması olmuştur.

Yeri gelmiş Cihanşah Bey'in beyliği kabul edilmiş, yeri gelmiş Muhammed Halef Bey'in beyliği kabul görmüştür. Beyliğin bu şekilde el değiştirmesinde ki ana etken ise Van Beylerbeyliği olmuştur. Sonuçta Cihanşah Bey Derzin Kalesi'ni terk etmek zorunda kalmış ve Zırki Beyliğinin başına Şerefhani ailesine mensup Muhammed Halef Bey gelmiştir. Öldüğü 1729 tarihine kadar da görevinin başında kalan Muhammed Halef Bey, Van ile alakalı görevlerde de başarılı olmuştur.

Kalenin eteğindeki türbede yer alan kabirlerden iki tanesi Zırki iken, diğer ikisi de Rojki'dir. Zırki bir kişi için inşa edilen türbeye Rojki birisinin gömülmesi ise ilginç bir durumdur. Zırkiler tarafından kurulan ve yönetilen beylik, bir sebep nedeniyle Şerefhan ailesine mensub Muhammed Halef Bey'in eline geçmiştir. Asırlar süren Zırki etkisi beylikte ve kalede her şekliyle kendini gösterirken, yaklaşık 30 yıllık mücadele neticesinde sergilenen Rojki etkisi sadece iki adet mezar taşı ile daha baskın, daha gösterişli ve daha gerçekçidir.

Muhammed Halef Bey, hiçbir şekilde nerden geldiğini ve nereye ait olduğunu unutmamış ve bu özelliğini de açık bir şekilde mezar taşına da kazıttırılmıştır. Bu etki, mezar taşındaki "Ziyaeddin Han sülalesinden" ifadesi ile Şerefhan ailesine mensup olduğunu gösterirken, "Emir-i Derzin" ifadesi ile de Zırkilerin başkentindeki Rojki egemenliğini de vurgulamıştır. Şahideler formlarıyla, süslemeleriyle, üslubuyla tamamen Bitlis'teki diğer Şerefhan beylerinin kabirlerine benzemektedir.

Bitlis'teki Şeref Han kendi kabrinin şahidesinde de "Ziyaeddin sülalesi"ne mensup olduğu vurgulanmıştır. Bitlis Beyleri öncesinde Hazzo (Kozluk) sonrasında Bitlis'e egemen olan Diyaeddin'in soyundan gelmektedirler. Ziyaeddin/Diyaeddin hakkındaki bilgiler en fazla Şerefname'de vardır (Şerefhan,2013: 394, 396-400). Bunun haricinde, Hasankeyf Vekayinamesi'nde de bilgi bulunmaktadır. 750/1349-50 yılında Emir Hüseyin komutasındaki Türkmenler'i Diyarbakır bölgesinden çıkarmak için

Hasankeyf Emiri komutasındaki ordunun içinde Bitlis Hakimi Emir Ziyaeddin er-Roşki'de vardır (İbn Münşi, yazma: vrk. 76a).

Bu nedenle de Bitlis'e hakim olan beylerin kabirlerinin baş şahidelerinde “Ziyaeddin Han Sülalesinden” ifadesi açıkça görülmektedir. Saidiye Türbe Haziresindeki Muhammed Şeref Han b. Adil Han (1102/1691); Saidiye Türbesi'ndeki Muhammed Han b. Said Şeref Han (1136/1724); Nuhiye Türbesi'ndeki Muhammed Abid b. Nuh Han (1140/1727), Saidiye Türbesi haziresindeki Yusuf Bey b. Muhammed Şerefhan (1204/1790), yine aynı hazirede yer alan Muhammed Şeref b. Muhammed Adil Han (1211/1797), aynı haziredeki Muhammed Fetih Han b. Yusuf Bey (1242/1826) (Pektaş, 2001: 57, 55, 51, 63, 64, 67).

Derzin Kalesi'nde Zırki beylerine ait şahideler olmasına karşın, hiçbirisinde ne Zırki ne de Derzin emiri olduklarına dair herhangi bir bilgi şimdilik mevcut değilken, Muhammed Halef Bey'in mezar taşlarında herkesin gözüne sokarcasına Rojki ve Derzin Emiri olduğunun belirtilmesi Zırki Sancağındaki Şerefhani mührünün vurulduğunun açık bir göstergesidir.

Zırki Cihanşah Bey ile uzun yıllar uğruna mücadeleye girdiği Derzin Kalesi'nde ve Zırki (Derzin) Sancağında diğer beylere inat, emir olduğunu kayıt altına aldirtmiştir.

Cihanşah Bey ile Derzin egemenliği için 30 yıla yakın mücadele eden Muhammed Halef Bey, mücadelenin galibi olarak 1729 yılına kadar sancağı idare etmiştir. Zırki beyliğini yönetmiş olmasına rağmen, vefatıyla birlikte Şerefhan ailesine mensup olduğunu da unutmamıştır. Bunu da en güzel biçimde mezar taşına kazıttırıştır.

KAYNAKÇA

Boran, A., Tüfekçioğlu, A., Erdal, Z. (2001). Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması, 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. I, Ankara, MMMMMM

Boran, A. (2007). *Baykan'daki Tarihi Eserler*, Ankara.

_____. (2009). *Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri*, Ankara.

Demir, A. (2012). Arşiv Belgelerine Göre Gârzan'ın İdari Yapısı (Derzin ve Girdikan Beyleri)”, *Uluslararası Veysel Karenî ve Manevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu*, Ankara, 307-339.

İbni Munşi, *Nuzhetu'n-Nâzir ve Râhatü'l-Hâtir (Hasankeyf Vekayinamesi)*, Viyana Kütüphanesi, Mxs. 355.

Pektaş, K. (2001). *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Ankara.

Seçkin, B., S. (2005). *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul.

Şerefhan. (2013). *Şerefname*, C. I, (Çev.: Abdullah Yeğin), İstanbul.

BOA, A.DVN.MHM.d.32.

BOA, A.DVN.MHM.d.110

BOA, A.DVN.MHM.d.114-1

BOA, A.DVN.MHM.d.116.

BOA, AE.SAMD.III.110.10819.

BOA, AE.SAMDIII. 10700.

BOA, İE.TCT. 10.1222.

Fot. 1: Derzin Kalesi I. Türbe Genel Görünüş (A. Boran Arşivinden)

Fot. 2: Derzin Kalesi I. Türbe İç Mekandan Görünüş (A. Boran Arşivinden)

Fot. 3: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Baş Şahide İç Yüzü (A. Boran Arşivinden)

Fot. 4: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Baş Şahide İç Yüzü Tepelik Kısmı (A. Boran Arşivinden)

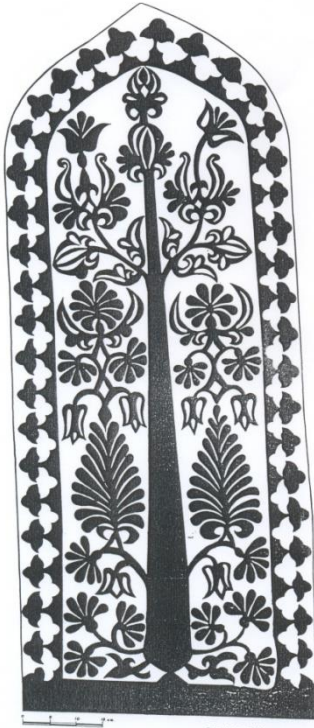
Fot. 5: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Baş Şahide İç Yüzünün Çizimi (A. Boran Arşivinden)

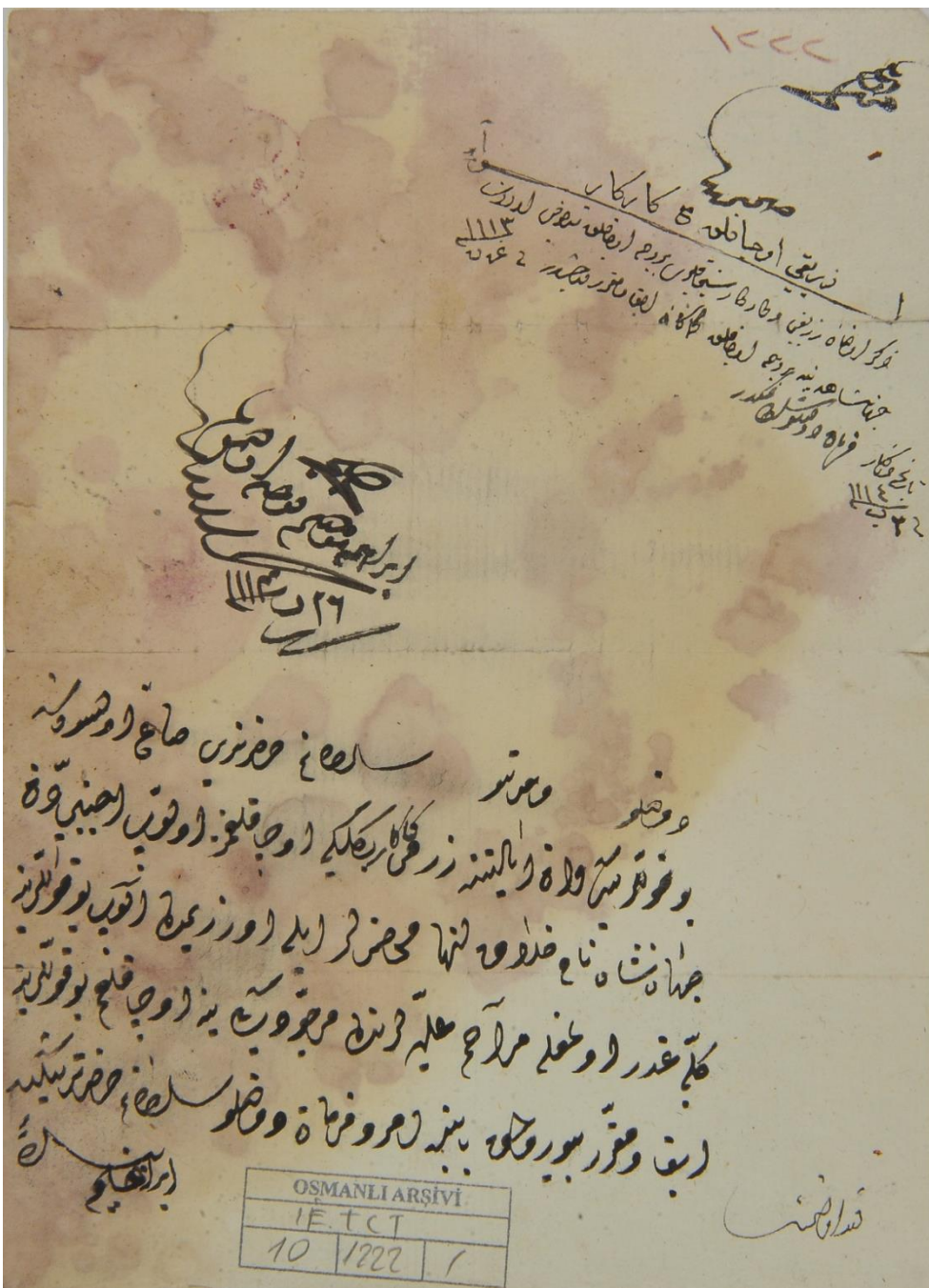
Fot. 6: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Ayak Şahide İç Yüzü (A. Boran Arşivinden)

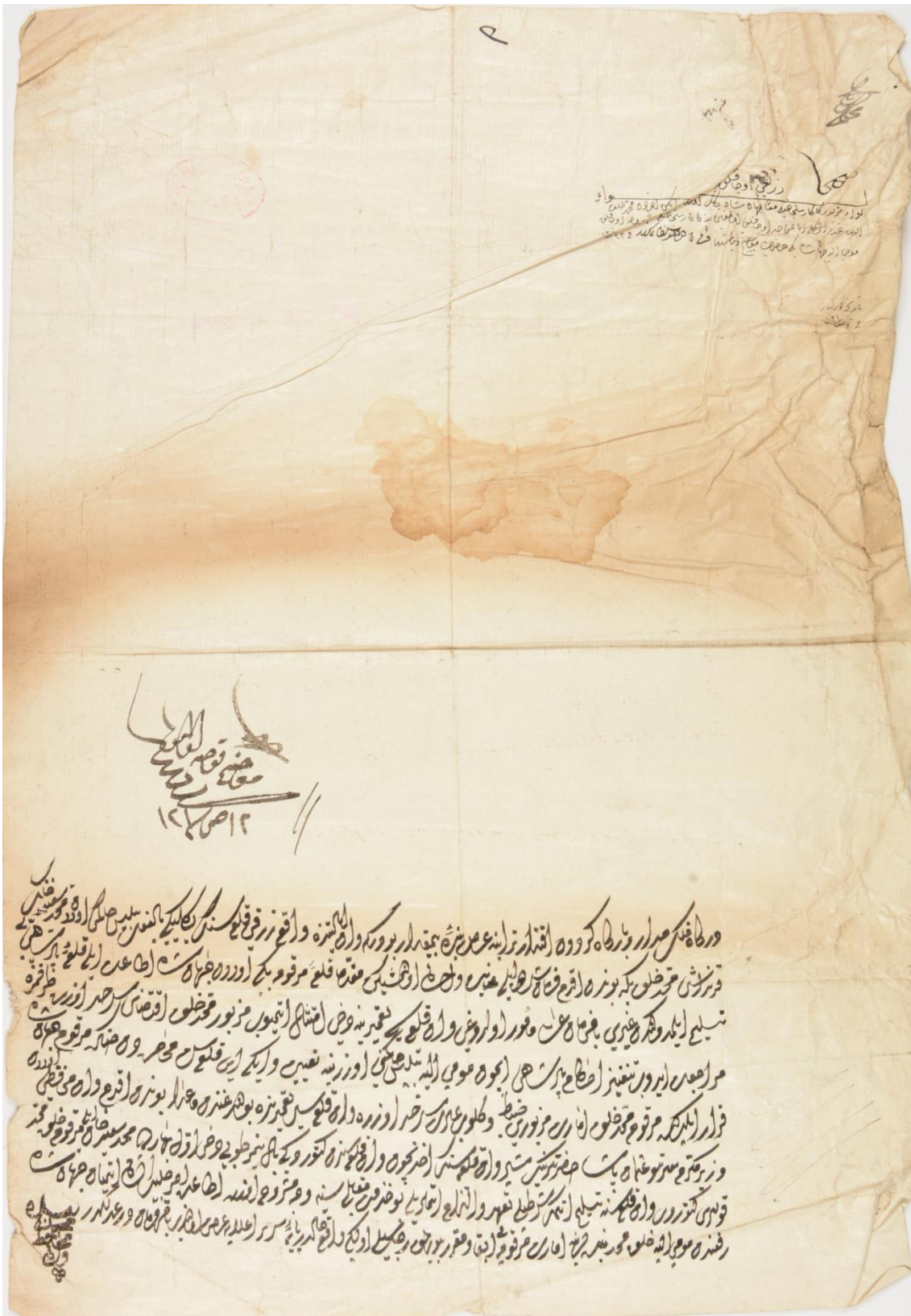
Fot. 7: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Ayak Şahide İç Yüzünün Çizimi (A. Boran Arşivinden)

Fot. 8: Derzin Kalesi I. Türbe Muhammed Halef Bey Kabri Ayak Şahide Dış Yüzünün Çizimi (A. Boran Arşivinden)

Fot. 9: BOA, İE.TCT. 10.1222 Nolu Belge

Fot. 10: BOA, AE.SAMD.III.110.10819 Nolu Belge.